

TETT ÉS AKARAT

Akarni és tenni egyet jelentett akkoriban. Az akaratot a lelkesedés mozdította szüntelen, és az akarást rögvést követte a tett. Nem volt közöttük sem a fontolgatás, sem a tekintély gátja. Olyan idők jártak akkoriban — egy új, vadonatúj és ismeretlen világ hajnalán —, amikor megszűnt, valahol a múltban elmaradt az isten és az állam tekintélye, új tekintélyek pedig még nem születtek. Tekintélye csak a lelkesedésnek és a tetteknek volt. Olyan idők jártak, amikor nem az számított, ki mondja, hanem az, mit mond. Amikor a 15 éves tanoncgyerek megismerhette a szó ízét, és szavát követte a kollektív tett is. Mert nem a gyerek szava volt az akkor, hanem az új idő hangja, amelyre odafigyeltek az új idők emberei.

Új idők emberei. Sokan közülük éppen csak túl a gyermekkoron. Még 1944 őszén, alig néhány nappal a város felszabadulása után szervezkedni kezdtek, 15—18 évesen. A felsővárosban, ahol éltek. Mozgalmukban talán nem is a tudatosság volt a döntő, inkább az, hogy szükségét érezték a tetteknek, a lelkesedésnek, amely — és próbálja valaki bűnikül felírni — nem volt hiány a romantikának. Sőt. Az ösztönös változtatni akarás töltötte ki akkoriban napjalkát, hetteiket. Változtatni a világon, s a világban saját sorsukon is.

Most újra találkoztak. A Hágai vadásztermében gyűltek össze ismét. A MADISZ felsővárosi alapszervezetének volt tagjai. Sokan húsz év óta először látták viszont egymást. Még mindig fiatalok, bár a haj sokuknál hátravándorolt a halántékon. Itt-ott már a tarkó felé tart. Erkeznek egymás után. Az ajtóban ülelik egymást. Mindenki „te”, kivétel nélkül. A nevek is felmerülnek a húszegynéhány éves múltból, az emlékezet elevenen tartott sarkából. Sokszor a keresztnévre, néha csak a becenévre futja. Olykor elhangzik a kérdés: „Hát téged, hogy hívnak?” És a válasz után a névhez máris felbukkan az emlékezetből a két évtizeddel fiatalabb arc, sőt, a közös tettek sora.

— Emlékszel?...
— Emlékszel?... hallani tudatszám a kérdést. Már eseteket mondanak. Valahogyan úgy, mintha anekdotákat mesélnének. Nem, nem úgy. Az elbeszélést átfűti a valamikori jelenlét izgalma.

— Emlékszel? A Horty-szoborborcra a Fogadalmi templomnál?

A történet rövid. Be volt rakva deszkával. Csak hogy egy vihar elvitte a deszkát, a falat, amely meg sem állt a környék lakóinak kálvjáig. Ott állt a szoborborcport, teljes pompájában. Több se kellett a fiataloknak, elhatározták, hogy lefejezik Hortyht. Csak hogy amikor a nyak feletlén járt a fűrész, közeledett a szöveg — magyar vegyes őriárat. Elszaladtak. Egyikük már nem tudott leugrani, így hát betérdelt a mellékalakok közé, hogy ne vegyék észre.

Egy történet a sok közül. És még hány hasonló van. Amikor a városháza második emeletének magasságában a választási plakátokat cserélték ki, egy leszerelt tüzoltólétra tetején szorgoskodva. Vagy amíg a kiszagadk választási gyűlésüket tartották, a lépcsőházba a párt plakátjait ragasztották.

Vetró György, a szervezet volt titkára most Budapesten él, mérnök. Magukról mesél. Arról, hogyha kellett, tizenválfány fókos hidegben mentek az erdő-

be fát vágni és a hóban aludni. Táncoztunk is — mondja. De csak az táncolt, aki a hóban is velünk aludt. Egy tagsági könyv is előkerül. Keltezése 1944. október 27. Dáni Sándoré, 28-as sorszámú. Fedőlapiján magyar és orosz nyelvű felirat.

Egyre többen vannak. Már megtelt a terem. Székeket, egy újabb asztalt kell behozni. Közben Csöke József rendez a társaságot. Filmrendező. Itt sem tudja megtagadni önmagát. Mindenkit ültet az asztalhoz. Aztán poharat emel, csillogó sárga borral. Kedves lányok, kedves fiúk — szólítja őket. Szavai összecsengnek a titkárral: Mi nem öregsünk meg. Akinek ilyen fiatalság jutott, az mindig fiatal marad.

Filmrendező. Olaszországból most hozta haza 43. nemzetközi díját, a Cortina d'Ampezzóban rendezett fesztiválról. Ő is Szegedről, a Felsővárosból indult. A Maros utcában született. Hogy, hogyan került a mozgalomba? Láttá, hogy vele egykorú srácok téglát hordanak. Ő is beszállt. A téglából szinpad lett a MADISZ-nak. Aztán az úttörőmozgalom következett. Negyvenhat áprilisában ő alakította meg Szegeden az első úttörőcsapatot. Az első csillebérci tábor parancsnoka volt. Még mindig büszke szerzeményére, a dalra és szövegére: „Hegey között, völgyek között zakatol a vonat...” Ötvenben a film következett.

Csiky Józsefen honvéd alezredesi egyenruha. Együtt nőtt fel a felsővárosi gyerekekkel, 45-ben, 15 éves korában bevonult, még tartott a háború. Aztán meg is maradt a katonatiszti pályán. Legemlékezetesebb élménye? A Dóm téri tüntetés, 47-ben, amikor bevezették a fakulatív hitoktatást. Jó nagy verekedés volt. Itt van a nyoma! — mutatja csuklóját.

Szóval, ököllel, szerszámmal éltek akkoriban. Mikor mi kellett, mire volt szükség.

Négyen szervezték a találkozót. Pestiek: Major Mihály, Vetró György, Ambrus Géza és Csöke József. Megtelt a terem. Mindenki itt van, aki jöhetett. A régi fiatalok. Azok, még ha közben mérnökök, vállalatigazgatók, művészek, katonatisztek is lettek belőlük. Fiatalok tetteikben és lelkesedésükben, emlékeikben.

Körben ülnek az asztalok körül. Beszélgetnek, emlékeznek. Váltakoznak a partnerek. Rengeteg mondanója van mindenkinek, húszegynéhány esztendő után. Emlékeznek tündetésekre, plakátok ragasztására, verekedésekre és emberekre. Dancsó Antalra, a vak zongoristára. Fil-léreket adtak össze neki, hogy ne kelljen újra kocsmában játszania, eltarthassa családját. Hízen komoly vonzóerő volt ő. Fiatalokat hozott közéjük játékkával.

Találkozás. Próbaképpen. Hízen éppen a sikerben nem bíztak. Csöke József mondja: eddig az elhatározás hiányzott a szervezéshez. Feltűnik, hogy nem jön össze két ember. De hát összejöttek. Sikeres volt a kísérlet, jöhet a következő.

Meghívókat íratnak alá egymással. Az asztalokon öt szál piros szegfű. Társuk, Gönczi János sírjára szánták. Az ő tiszteletére vették, hogy kiviszik hozzá. Régi fényképek kerülnek elő. Az emlékek és élmények dokumentumai. Aztán újak. A családról. És felhangzik a dal is. Dal, melyet mindannyian tudnak: a Bunkócska.

Sz. I.

Jása Gumennij, a 45-ösök ütegparancsnoka reggelre visszatért az első vonalból, s tüstént parancsot is adott: Kácó, a szakács, lóduljon, s szó-lítsa hozzá beosztottait a fedezékekből. Kácó ezúttal különös jókedvvel rohant a lövészárkokban, vállára kanyarított szakácsköpenyén géppisztoly himbálódzott. Buzgólkodásával egyúttal azt is jelezni akarta, hogy érti ő jól, milyen bonyolulttá vált a helyzet.

Néptelen volt az udvar. A löszerekek az éjszaka az udvar közepére hordták a ládákat, s útrakeltek újabb szállítmányért, de még nem érkeztek vissza. A törzsőrmester egy darabig szemrevételezte az egymásra tornyozott löszeresládákat, aztán fáradtan leült az egyikre, és csizmájából rázogatni kezdte a higlyatyakot. Azonnyomban erdei mocsár és hínár átható szaga lengte körül.

Gumennij ütege ezen az éjszakan a harmadik lövészszázalójjal együtt nyomult előre, mert a zászlóalj mellé rendelték. A Morava folytatásaként mocsaras erdő kezdődött már a parttól, s az elgyöngült ellenség már nem bírta tartani magát, hát elhagyta a lápot, s a mintegy hét kilométernyire húzódó töltés mögé ásta be magát. Itt lakott településre talált, s a cukorgyárat egészen a tetőig géppuska-erődítménnyé alakította át. A gyalogosok az erdőben keveregve, s a jéghegy vízben dideregve is a hitleristák nyomába érték. A víz helyenként kötésig ért, s a harcosok fegyverüket fejük fölé emelve gázoltak benne. Néhány pöttöm terméti katona időnként kétségbeesetten suttogta, hogy merül, ilyenkor azonban a szálfalegények a segítségükre siettek. Hajnalhasadtára végül is kiérték a töltéshez, s itt hosszú sávban beásták magukat.

A „negyvenöt milliméteres” tü-zérek ágyúikat pusztá kézzel vonszolva tartották a lövészekkel. Igaz, voltak lovaik is, amelyek azonban pár száz méter után szügyig merültek a lápba, s tovább egyetlen lépést sem tudtak tenni. Így hát inkább hátrahagyták őket.

A nehezen járható frontszakaszon kizárólag a könnyű lövege-

Olesz
Honcsar

TAVASZ A MORAVÁN

ket lehetett átszállítani, s itt tehát ennyiből állott a tüzéség. Tőlük vagy tíz kilométerrel odább hidat vertek, hogy a nehézárművek is átkelhessenek az utánpótlással együtt.

Ez hát a magyarázata annak, hogy a faluban miért csak Gumennij ütege és a konyha vert tanyát. A törzsőrmester maga is egész éjszaka ütegevel együtt húzta-vonszolta a lövegeket a töltés vonaláig, hogy kitapasztalja, hol várható majd a legerősebben belőtt tűzszakasz. Ide akarta szállítani a löszert. De csak akarta... Mert most itt áll ennyi rengeteg löszerral egymaga, hiszen emberei most is úton vannak.

Míg ezt végiggondolta, ki is verte csizmájából a sarat, tisztá, száraz kapcát vett elő, s megtekerte. Az erdő fölé most cirógatóan meleg nap emelkedett. A törzsőrmester úgy párolgott, mint a friss tavaszi szántás, s nyomban erőt is vett rajta az álmoság. A fáradtsággal küszködve látta, hogy Kácó öles léptekkel benyomul a kapun. Nyomában a fekete kalapos magyarok, csak nagynehezen tudtak lépést tartani; kezükben üres zsákokat himbáltak.

Gumennij végig sem hallgatta a szakács jelentését, hanem eléjük ment, majd megkérdezte a magyar parasztokat, ki ért közülük oroszul. Fűrge, napszitta arcú öreg állt elő.

— En orosz hadifogoly volt — jelentette ki vidáman. — Tambóvi kormányzóság, jekatyerinoszlávi kormányzóság... — és az öreg büszkén végighordozta tekintetét a többiek. Szemmel láthatóan dagasztotta mellét az az érzés, hogy orosz hadifogoly volt.

— Szóval, földi — jegyezte meg a törzsőrmester.

— Földi, földi — erősítette az öreg. — Földi, tiszt úr.

A törzsőrmestert tisztnek titulálta az öreg magyar, alighanem azért, mert tányérsapkája alól akaratos fürtök buggyantak elő, márpedig a sorkatona köztudomásúan kopasz.

Az üteg amolyan tavaszian zengőn lőtt a túlsó folyópartról, zengőn, de nem félelmetesen. A törzsőrmester mégis összerándult erre a hangra. Az első ösztűz után zörgött a következő hangja, majd minden elnémult. Gumennij tudta, hogy az ütegnél csupán harmincnyolc löszer maradt. Nagyon kevés ez!

Az öregúrral nagynehezen aztán megmagyaráztatta, s a magyarok bólogatva vették tudomásul, amit a törzsőrmester akart: megkéri őket, segítsék a löszert az első vonalba hordani, a tüzéreknek.

A magyarok egy pillanatra elnémultan álldogáltak. Bólogattak, köhécseltek, lábukat váltogatták, és — hallgattak. A törzsőrmester a katonáember fenségével nézte le őket, az olyan emberével, akire rendkívüli államhatalmat ruháztak.

A távoli üteg felől megint lövés hallatszott. Gumennij tölcserít formált a tenyeréből a föléhez, úgy hallgatózott.

Füelni kezdtek a magyarok is.

— A svábok — fenyegette meg öklével a túlpartot a „jekatyerinoszlávi” apóka. — A germán mind piszok dög, vérszívó tetűnép!

A magyarok zúgni kezdtek, mintegy megerősítve, hogy igaz beszél az öreg. Csak hogy a törzsőrmester indítványára még nem feleltek sehogyan sem beleegyezéssel, sem pedig tiltakozással, csak pislogtak egymásra, miközben Gumennijban forrt a tehetetlen méreg, tétováságuk láttán. Dühkitörését alig-alig tudta visszafojtani...

— Szóval nem akarnak segíteni tüzéreinknek?

Ekkor azonban előlépett egy harminc év forma, fehér nyakú, szép fekete szakállú, jó kiállítású magyar. Kácó odasúgta a törzsőrmesternek, ez a helybéli tanító, vagyis a „professzor úr”, merthogy a lakása dugig van könyvekkel. A magyarok nagy tisztelettel figyelték a tanítót, s várták, mit is fog mondani. Az komoran nézte a folyót, majd földijehez fordult és pohárköszöntőhöz hasonlatos ünnepeles beszédet mondott, melyből Gumennij csak két szót értett ki: demokrácia és civilizáció.

„Mást se hallani ezektől, csak ilyesfélét — kesergett magában a törzsőrmester. — Kevesebb szó kellene és több tett.”

Ekkor azonban a tanító váratlanul hozzáfordult, s fenséges mozdulattal tartotta oda üres zsákját.

— Rakd meg! Nem akarjuk, hogy a svábok visszajöjjenek...

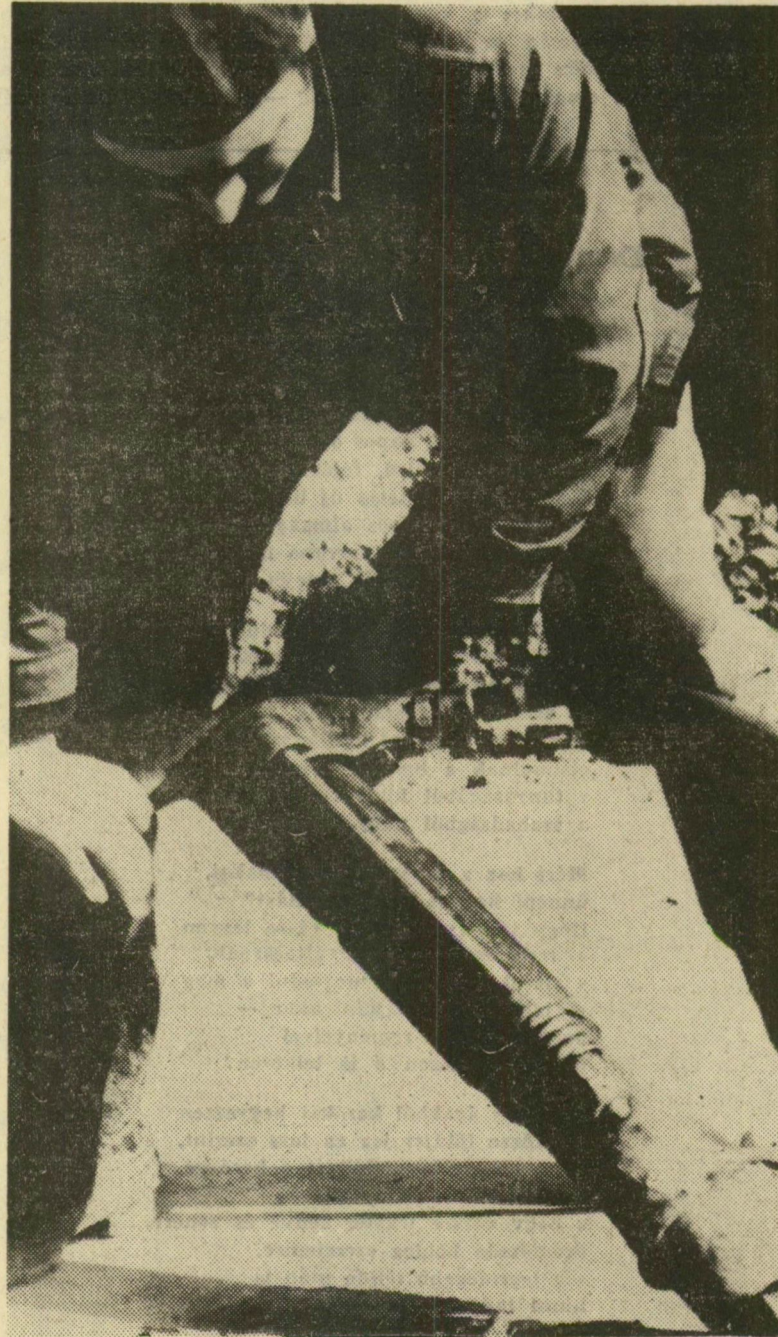
Gumennij fölnyitott egy ládát és rakni kezdte a löszert a tanító zsákjába. Aztán a jekatyerinoszlávi öreg is kérte a maga részét. A törzsőrmesterre kacsintva szélesre tárta zsákja száját és patgócsan énekelni kezdett:

— Hopp, kis görög lányom — mondogatta a valamikor tanult dalt. — Hopp, hopp, hopp!

Gumennij alaposan megtömött minden zsákot, majd a magáét is megrakta.

— Lépés, indulj! — vezényelt aztán.

Ferenc Győző fordítása

Horváth Dezső

Légkalapács